

УДК 159.92

М. В. Головіна

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОЇ ТРАВМОВАНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ЧИННИКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ТА ОЦІНКА МОЖЛИВОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЩОДО ПСИХОПРОФІЛАКТИКИ

Головіна Маргарита Володимирівна,

<https://orcid.org/0009-0006-7824-586X>, e-mail: vpz@ngu.gov.ua,

Національна академія Національної гвардії України

Анотація. Стаття є викладенням результатів оригінального дослідження моральної травматизації як чинника самовільного залишення військових частин військовослужбовцями в умовах воєнного стану. Наведено результати анкетування 46-х військовослужбовців, що здійснили самовільне залишення частини, в аспекті потенціалу посадових осіб військової частини щодо утримання від його здійснення (з огляду на наявність статусу учасника бойових дій, тип служби (добровольці, військовослужбовці за контрактом, військовослужбовці, призвані за мобілізацією)).

Ключові слова: військовослужбовці; самовільне залишення військових частин; професійна мотивація; ціннісно-смилова сфера; ставлення; установки.

Вступ

Проблема самовільного залишення військовослужбовцями військової частини (СЗЧ) останніми роками залишається однією з найбільш гострих у суспільному дискурсі щодо війни РФ проти України. Масштаб явища визначається кількістю відкритих кримінальних проваджень. За даними Генеральної прокуратури, у період з 2022 по вересень 2025 р. зареєстровано 235 646 справ за СЗЧ та 53 954 справи за дезертирство. У повідомленнях наголошується на стабільному накопиченні таких проваджень упродовж воєнного часу, що демонструє системний характер проблеми (Слово і діло, 2025). Аналітичні огляди засвідчують різку динаміку зростання. За 2024–2025 рр. кількість справ про СЗЧ зростає приблизно в 4 рази (Опендатабот, 2025). Інфографічні зведення демонструють нерівномірність показників за місяцями, проте тенденція має стійкий висхідний характер, що корелює з тривалістю бойових дій та ресурсним виснаженням особового складу.

У наявних джерелах причини явища пов'язуються з тривалим бойовим навантаженням, фізичним виснаженням та психологічним тиском воєнної ситуації. Недостатньо дослідженим залишається питання про зв'язок СЗЧ із моральною травматизацією особового складу, зумовленою інтенсивними бойовими діями та/або їхньою безперервною тривалістю. Так, у закордонній літературі є дані про те, що солдати, які переживають бойову травму, виснаження або *moral injury* (у перекладі з англ. – моральна шкода), мають вищий ризик дезертирства, а також акцентується на моральному вимірі травми як чиннику, що підриває лояльність до військового обов'язку (Kyriakidis, 2025).

Вітчизняні науковці-кримінологи зазначають, що моральна шкода як психологічний наслідок бойового досвіду виступає чинником криміногенної поведінки військовослужбовців. Порушення внутрішнього морального кодексу в умовах війни підвищує ймовірність девіантних і кримінальних дій військових; до яких, зокрема, віднесено злочини проти військової служби (у тому числі порушення статутних правил, злочини проти порядку несення служби) (Gladkova, Filonenko, & Shcherbakova, 2024).

Огляд досліджень моральної шкоди та посттравматичного стресового розладу (ПТСР) в українських військових і ветеранів показує невелику кількість емпіричних робіт, зосереджених переважно на симптоматиці, коморбідності з ПТСР, депресією та суїцидальною поведінкою. Автори прямо констатують, що поведінкові наслідки на кшталт дисциплінарних і кримінальних порушень (у тому числі злочинів проти військової служби) залишаються практично не вивченими і потребують окремих досліджень (Tabeshadze, Larsson, Ohlsson, & Nilsson, 2025).

Отже, метою статті є виявити особливості моральної травмованості військовослужбовців, які здійснили СЗЧ, та визначити потенційні можливості посадових осіб військових частин щодо психопрофілактики цього явища.

Матеріали та методи дослідження

Емпіричну вибірку дослідження склали 46 військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ) як з досвідом участі в бойових діях, так і без нього, які здійснили СЗЧ.

Було використано авторську анкету, розроблену з метою комплексного вивчення психологічних, моральних та організаційних чинників, що сприяють СЗЧ військовослужбовцями НГУ. Анкета охоплює 10 основних тематичних блоків питань, які спрямовані на: визначення соціально-демографічних характеристик військовослужбовця (вік, стать, рік призову, наявність статусу учасника бойових дій (УБД), категорія служби); виявлення джерел соціальної підтримки, які могли б утримати особу від вчинення СЗЧ (командири, родичі, інші посадові особи). Результати дослідження когнітивного компонента установки щодо СЗЧ через оцінку сприйняття труднощів служби, правових наслідків і виправданості вчинку; дослідження емоційного компонента установки, включно з оцінкою реакції на сам факт СЗЧ у товаришів по службі (засудження, розуміння, допомога); дослідження поведінкового компонента через моделювання можливої поведінки у випадку знання про СЗЧ іншого військовослужбовця наведено в попередній публікації.

Також використано опитувальник моральної шкоди – Moral Injury Questionnaire (Military Version), MIQ-Q. Методика містить 19 тверджень, що охоплюють різні аспекти військового досвіду, зокрема: досвід моральної зради (наприклад, з боку командування чи цивільних осіб); внутрішні моральні конфлікти (дії, що суперечать особистим цінностям; участь у жорстоких діях, що перевищують необхідність); переживання провини і сорому (провина за неврятоване життя, за виживання, за участь у смерті цивільних осіб або дітей); досвід хаотичних трагічних подій (участь у перехресному вогні, трагічні ситуації поза контролем); формування змін у світогляді (усвідомлення змін через кількість смертей, насолоду від жорстокості).

Результати

У таблицях 1–4 наведено порівняльну характеристику показників моральної травмованості військовослужбовців з наявним / відсутнім бойовим досвідом, за категоріями та відповідними чинниками.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика моральної травмованості військовослужбовців НГУ, які здійснили СЗЧ (за наявності бойового досвіду)

	Є статус УБД		Немає статусу УБД		t	p
	M	SD	M	SD		
MIQ	13,19	6,71	11,60	9,33	0,62	0,54

Таблиця 2 – Порівняльна характеристика моральної травмованості військовослужбовців НГУ, які здійснили СЗЧ (за категоріями)

	Військовослужбовець за контрактом (1)		Військовослужбовець, призваний за мобілізацією (2)		Доброволець (3)		t (1-2)	t (1-3)	t (2-3)
	M	SD	M	SD	M	SD			
MIQ	13,00	6,1	10,83	7,47	21,2	8,81	0,76	-1,76	2,49*

Таблиця 3 – Порівняльна характеристика моральної травмованості військовослужбовців НГУ, які здійснили СЗЧ, за відповідними чинниками (за наявності бойового досвіду)

	Є статус УБД		Немає статусу УБД		t	p
	M	SD	M	SD		
Речі, які я бачив / проживав на війні, змушували мене почуватися зрадженим або покинутим командуванням / керівництвом держави	1,52	1,08	1,25	1,16	0,78	0,44
На війні я робив речі, що суперечили моїм особистим цінностям	0,95	1,20	0,60	0,94	1,05	0,30
На війні траплялося, що я бачив / брав участь у помсті / відплаті за дії ворога	1,14	1,06	0,80	1,20	0,97	0,34
Я зустрічав «людяного» ворога / ворогів, що ускладнювало виконання мого завдання	0,81	1,03	0,45	0,83	1,24	0,22
Я бачив / брав участь у вчинках, які порушують правила ведення бойових дій (застосування зброї)	0,48	0,81	0,20	0,70	1,17	0,25
Я бачив / був залучений до подій, що призвели до смерті невинних під час війни	0,19	0,51	0,25	0,72	-0,30	0,76
Я відчуваю провину за неспроможність врятувати чиєсь життя на війні	1,19	0,87	1,75	1,21	-1,69	0,10
На війні в деяких ситуаціях мені доводилося приймати рішення, не знаючи, як вірно вчинити	1,38	0,92	0,90	0,97	1,63	0,11
У мене є почуття провини за те, що я вижив, а інші – ні	0,86	0,85	1,75	4,41	-0,89	0,38
Я бачив / брав участь у жорстоких діях, які не відповідали за силою події, що їм передувала	0,60	0,94	0,30	0,80	1,09	0,28
Я бачив / був причетний до смерті дітей	0,10	0,44	0,30	0,66	-1,17	0,25
У мене був досвід трагічних воєнних подій, що були хаотичними та поза межами мого контролю	0,43	0,87	0,40	0,75	0,11	0,91
Бувало, я поведився з цивільним жорсткіше, ніж було потрібно	0,19	0,40	0,40	0,82	-1,03	0,31
Протягом війни я відчував зрадженим або покинутим цивільними особами, яким довіряв	0,86	0,96	0,95	1,05	-0,29	0,77
Я бачив / брав участь у перехресному вогні по дружніх військах	0,24	0,54	0,10	0,31	1,01	0,32
Під час війни я знищував цивільні об'єкти без потреби на це	0,00	0,00	0,10	0,31	-1,45	0,16
Так багато смертей, що я бачив, змінили мене	1,48	1,08	0,65	1,14	2,39	0,02
Я робив помилку в зоні бойових дій, що призвели до поранення чи смерті	0,48	0,93	0,25	0,55	0,95	0,35
На війні я усвідомив, що іноді отримую насолоду від жорстокості / насильства	0,33	0,58	0,20	0,70	0,67	0,51

Головіна М. В. Особливості моральної травмованості військовослужбовців як чинника самовільного залишення військових частин та оцінка можливості посадових осіб військових частин щодо психопрофілактики

Таблиця 4 – Порівняльна характеристика моральної травмованості військовослужбовців НГУ, які здійснили СЗЧ, за відповідними чинниками (за категоріями)

	В/с за контрактом (1)		В/с за мобілізацією (2)		Добровольці (3)		t (1-2)	t (1-3)	t (2-3)
	М	SD	М	SD	М	SD			
Речі, які я бачив / проживав на війні, змушували мене почуватися зрадженим або покинутим командуванням / керівництвом держави	1,33	1,21	1,37	1,16	1,60	0,89	-0,06	-0,42	-0,52
На війні я робив речі, що суперечили моїм особистим цінностям	0,5	0,84	0,73	1,17	1,40	0,55	-0,58	-2,14*	-2,05*
На війні траплялося, що я бачив / брав участь у помсті / відплаті за дії ворога	1,17	0,98	0,97	1,16	0,80	1,30	0,44	0,52	0,27
Я зустрічав «людяного» ворога / ворогів, що ускладнювало виконання мого завдання	0,67	1,21	0,60	0,89	0,80	1,10	0,13	-0,19	-0,39
Я бачив / брав участь у вчинках, які порушують правила ведення бойових дій (застосування зброї)	0,50	0,84	0,23	0,63	0,80	1,30	0,74	-0,44	-0,95
Я бачив / був залучений до подій, що призвели до смерті невинних під час війни	0,33	0,82	0,10	0,31	0,80	1,30	0,69	-0,69	-1,2
Я відчуваю провину за неспроможність врятувати чиєсь життя на війні	1,00	1,10	1,40	1,07	2,40	0,55	-0,82	-2,75*	-3,19*
На війні в деяких ситуаціях мені доводилося приймати рішення, не знаючи, як вірно вчинити	1,83	0,75	1,00	0,98	1,20	0,84	2,34*	1,31	-0,48
У мене є почуття провини за те, що я вижив, а інші – ні	1,00	0,63	0,83	0,99	4,40	8,76	0,53	-0,87	-0,91
Я бачив / брав участь у жорстоких діях, які не відповідали за силою події, що їм передувала	0,33	0,82	0,48	0,91	0,40	0,89	-0,4	-0,13	0,19
Я бачив / був причетний до смерті дітей	0	0	0,13	0,43	0,80	1,10	-1,68	-1,63	-1,34
У мене був досвід трагічних воєнних подій, що були хаотичними та поза межами мого контролю	0,67	1,21	0,37	0,72	0,40	0,89	0,59	0,42	-0,08
Бувало, я поведився з цивільним жорсткіше, ніж було потрібно	0	0	0,33	0,71	0,40	0,55	-2,57*	-1,63	-0,24
Протягом війни я відчував зрадженим або покинутим цивільними особами, яким довіряв	0,67	0,82	0,83	0,99	1,60	1,14	-0,44	-1,53	-1,42
Я бачив / брав участь у перехресному вогні по дружніх військах	0	0	0,20	0,48	0,20	0,45	-2,26*	-1,00	0,11
Під час війни я знищував цивільні об'єкти без потреби на це	0	0	0,07	0,25	0	0	-1,44	0	1,44
Так багато смертей, що я бачив, змінили мене	1,17	1,17	0,90	1,12	2,00	1,22	0,51	-1,15	-1,88
Я робив помилки в зоні бойових дій, що призвели до поранення чи смерті	1,17	1,47	0,20	0,41	0,40	0,89	1,6	1,06	-0,49
На війні я усвідомив, що іноді отримую насолоду від жорстокості / насильства	0,67	0,82	0,10	0,31	0,80	1,3	1,68	-0,20	-1,20

У таблицях 5 і 6 наведено дані щодо уявлень військовослужбовців, які здійснити СЗЧ, про можливість різних посадових осіб утримати їх від прийняття такого рішення.

Таблиця 5 – Показники авторитетності посадових осіб частини до стримування від СЗЧ у військовослужбовців з різним бойовим досвідом (у %)

	Немає статусу УБД	Є статус УБД	Усього	χ^2	p
Командир частини	12,50	18,18	15,22	0,29	0,59
Командир батальйону	8,33	9,09	8,70	0,01	0,93
Заступник командира батальйону по роботі з особовим складом	-	13,60	6,50	3,50	0,06
Командир роти	29,20	22,70	26,10	0,25	0,62
Заступник командира роти по роботі з особовим складом	4,20	18,20	10,90	2,33	0,13
Психолог	4,20	27,30	15,20	4,75	0,03

Таблиця 6 – Показники авторитетності посадових осіб частини до стримування від СЗЧ у військовослужбовців різних категорій (у %)

	Військово-службовець за контрактом	Військово-службовець за мобілізацією	Доброволець	Усього	χ^2	p
Командир частини	28,57	11,76	20,00	15,22	1,37	0,50
Командир батальйону	14,29	8,82	-	8,70	0,75	0,69
Заступник командира батальйону по роботі з особовим складом	-	8,82	-	6,52	1,13	0,57
Командир роти	14,29	29,41	20,00	26,09	0,80	0,67
Заступник командира роти по роботі з особовим складом	14,29	8,82	20,00	10,87	0,66	0,72
Психолог	28,57	14,71	-	15,22	1,87	0,39

Обговорення

Із таблиць 1 і 2 видно, що військовослужбовці НГУ, які мають статус УБД, демонструють дещо вищий середній рівень моральної травмованості ($M = 13,19$; $SD = 6,71$) порівняно з тими, хто такого статусу не має ($M = 11,60$; $SD = 9,33$). Проте різниця між групами є статистично незначущою ($t = 0,62$; $p = 0,54$), оскільки рівень p суттєво перевищує загальноприйнятий поріг значущості (0,05). Це свідчить про те, що наявність статусу УБД сама по собі не є визначальним чинником для рівня моральної травмованості серед тих, хто вчинив СЗЧ.

Звертає на себе увагу також більша варіативність показників у групі без статусу УБД ($SD = 9,33$) проти 6,71 у групі з УБД. Це може свідчити про те, що моральна травмованість у цій групі є менш стабільною і більш залежною від індивідуальних особливостей або обставин служби, тоді як серед військовослужбовців із бойовим досвідом рівень моральної травмованості є більш стабільним, хоча й вищим у середньому.

Отже, з таблиці 1 видно, що середній показник моральної травматизації військовослужбовців першої групи ($13,19 \pm 6,71$) не відрізняється від другої ($11,60 \pm 9,33$).

Обидва показники перебувають на низькому рівні, складаючи приблизно 20 % від максимально можливого за методикою (max = 57 балів).

Таким чином, можна припустити, що бойовий досвід певною мірою пов'язаний із підвищенням моральної вразливості, проте сам по собі не визначає рівень моральної травми серед військовослужбовців, які здійснили СЗЧ. На моральну травмованість, імовірно, впливають й інші чинники, зокрема особистісні особливості, досвід служби, умови перебування в частині, підтримка оточення та пережиті стресові події.

З огляду на це було з'ясовано, які саме травмівні чинники є визначальними для військовослужбовців з різним характером бойового досвіду.

Порівняльний аналіз моральної травмованості військовослужбовців НГУ, які здійснили СЗЧ (таблиця 3), показав, що в більшості досліджених показників суттєвих статистичних відмінностей між тими, хто має статус УБД, і тими, хто такого статусу не має, не виявлено (майже усі значення $p > 0,05$). Середній рівень моральних переживань за окремими пунктами дещо вищий у військовослужбовців із статусом УБД, що відображає їхній безпосередній бойовий досвід, однак статистично ці відмінності не є значущими. Це стосується таких аспектів, як відчуття зради з боку командування, участь у діях, що суперечать особистим цінностям, залучення до помсти, сумніви під час прийняття рішень у бойових умовах тощо.

Єдиною шкалою, за якою зафіксовано статистично значущу різницю ($p = 0,02$), став пункт «Так багато смертей, що я бачив, змінили мене». Військовослужбовці зі статусом УБД повідомляли про значно вищий рівень змін під впливом пережитого смертельного досвіду ($M = 1,48$; $SD = 1,08$) порівняно з тими, хто не має статусу УБД ($M = 0,65$; $SD = 1,14$). Це може означати глибший рівень особистісної трансформації під впливом війни у бійців із безпосереднім бойовим досвідом, що потенційно впливає на їхню моральну стабільність і рішення про СЗЧ.

Загалом результати свідчать про те, що хоча бойовий досвід і супроводжується вищими показниками моральної травмованості за окремими параметрами, але факт наявності статусу УБД не є системним чинником, що значущо підвищує ризик моральних ушкоджень серед військовослужбовців НГУ, які здійснили СЗЧ. Проте глибокі особистісні зміни, пов'язані з пережитими смертями, потребують додаткового висвітлення в реабілітаційних програмах для цієї категорії військовослужбовців.

Порівняльний аналіз рівня моральної травмованості військовослужбовців НГУ, які здійснили СЗЧ, показав відмінності між контрактниками та мобілізованими. Середнє значення показника моральної травми у військовослужбовців за контрактом становить 13,00 ($SD = 6,10$), тоді як у мобілізованих – 10,83 ($SD = 7,47$). Таким чином, контрактники продемонстрували дещо вищий рівень моральної травмованості порівняно з мобілізованими військовослужбовцями.

Проте результати t-тесту для незалежних вибірок ($t = 0,76$; $p = 0,47$) свідчать про те, що виявлена різниця є статистично незначущою ($p > 0,05$). Це означає відсутність достовірних відмінностей у рівні моральної травмованості між контрактниками та мобілізованими в цій вибірці, що може говорити про загальну схожість впливу військового досвіду на моральний стан особового складу незалежно від способу комплектування.

Порівняльний аналіз рівня моральної травмованості військовослужбовців НГУ, які здійснили СЗЧ, дав змогу зіставити контрактників і добровольців. Середнє значення показника моральної травми у військовослужбовців за контрактом становить 13,00 ($SD = 6,10$), тоді як у добровольців – 21,20 ($SD = 8,81$). Отже, добровольці продемонстрували вищий рівень моральної травмованості порівняно з контрактниками.

Проте результати t-тесту для незалежних вибірок ($t = -1,76$; $p = 0,12$) свідчать про те, що виявлена різниця є статистично незначущою ($p > 0,05$). Це означає, що хоча добровольці

мають тенденцію до вищої моральної травмованості, проте достовірних відмінностей між контрактниками та добровольцями в межах цієї вибірки виявлено не було.

Порівняльний аналіз рівня моральної травмованості мобілізованих військовослужбовців НГУ та добровольців, які здійснили СЗЧ, показав такі результати. Середнє значення моральної травми у мобілізованих військовослужбовців становить 10,83 (SD = 7,47), тоді як у добровольців – 21,20 (SD = 8,81). Це свідчить про вищий рівень моральної травмованості серед добровольців порівняно з мобілізованими.

Добровольці демонструють вищий рівень моральної травмованості порівняно з мобілізованими військовослужбовцями, і ця різниця є статистично значущою ($t = 2,49$; $p = 0,05$).

Найбільш виражені відмінності за результатами порівняння рівнів моральної травмованості за окремими чинниками між контрактниками та мобілізованими військовослужбовцями спостерігалися за такими показниками (таблиця 4):

- прийняття рішень у невизначених ситуаціях: контрактники частіше відчували складнощі у прийнятті рішень у зоні бойових дій ($M = 1,83$; $SD = 0,75$) порівняно з мобілізованими ($M = 1,00$; $SD = 0,98$); різниця статистично значуща ($t = 2,34$; $p = 0,04$);

- жорстоке поводження з цивільними: мобілізовані частіше повідомляли про випадки надмірної жорстокості до цивільних ($M = 0,33$; $SD = 0,71$), тоді як контрактники таких випадків не зазначали ($M = 0,00$; $SD = 0,00$); ця різниця також статистично значуща ($t = -2,57$; $p = 0,02$);

- перехресний вогонь по дружніх військах: мобілізовані частіше повідомляли про участь у таких інцидентах ($M = 0,20$; $SD = 0,48$), ніж контрактники ($M = 0,00$; $SD = 0,00$); відмінність виявилася статистично значущою ($t = -2,26$; $p = 0,03$).

Інші чинники не продемонстрували статистично значущих відмінностей між групами ($p > 0,05$), хоча певні тенденції були помітні:

- контрактники частіше повідомляли про відчуття провини через прийняті рішення ($M = 1,00$ проти 1,40 у мобілізованих), але ця різниця статистично незначуща ($p = 0,44$);

- мобілізовані частіше повідомляли про досвід трагічних подій, участь у смерті цивільних або дітей, однак ці показники не досягли статистичної значущості;

- контрактники частіше зазначали, що бачили або відчували зміни через велику кількість смертей на війні ($M = 1,17$ проти 0,90), хоча ця різниця також не була статистично значущою ($p = 0,62$).

Контрактники демонструють більшу моральну напруженість у прийнятті рішень в умовах невизначеності, тоді як мобілізовані частіше повідомляють про морально травмівні випадки, пов'язані з надмірною жорстокістю до цивільних та перехресним вогнем. Водночас більшість інших показників моральної травми не показали суттєвих відмінностей між групами.

Загалом добровольці частіше за контрактників повідомляли про вищий рівень моральних дилем і негативних переживань, хоча статистично значущими виявилися лише деякі відмінності.

Значущі відмінності спостерігаються в переживанні провини за неспроможність врятувати життя ($p = 0,03$) та вчиненні дій, що суперечать особистим цінностям ($p = 0,06$, на межі статистичної значущості). Добровольці значно частіше відчували провину за неможливість врятувати інших та частіше брали участь у діях, які суперечили їхнім моральним переконанням. Це свідчить про глибший рівень моральної травмованості серед добровольців порівняно з контрактниками.

Інші показники, такі як почуття провини за виживання, досвід участі в порушенні правил бойових дій, бачення смерті невинних або дітей, демонструють певні розбіжності між групами, однак вони не досягли статистичної значущості. Зокрема, добровольці частіше

стикалися з жорстокими або хаотичними подіями, однак відмінності залишаються на описовому рівні без підтвердження статистичними критеріями.

Також важливо зазначити, що деякі важкі події, такі як участь у перехресному вогні, знищення цивільних об'єктів або жорстоке поводження з цивільними, практично не мали місця серед контрактників, тоді як добровольці повідомляли про такі випадки рідко, але частіше, ніж їхні колеги за контрактом. Це може означати різницю в бойовому досвіді або специфіку виконуваних завдань.

У підсумку можна стверджувати, що добровольці демонструють вищий рівень моральної травмованості за низкою показників, що має бути взято до уваги під час розроблення програм психологічної реабілітації. Отримані результати свідчать про необхідність диференційованого підходу до допомоги військовослужбовцям залежно від їхнього шляху потрапляння на війну (контракт чи добровільна участь).

Аналіз та опис результатів порівняльної характеристики моральної травмованості військовослужбовців НГУ різних категорій (мобілізовані та добровольці), які здійснили СЗЧ, показує, що добровольці в більшості випадків демонструють вищий рівень моральної травмованості за різними чинниками порівняно з мобілізованими військовослужбовцями.

Проте лише за деякими показниками ці відмінності наближаються або досягають статистичної значущості ($p < 0,05$ або p близьке до $0,05$). Значущими відмінностями є: провина за неспроможність врятувати чиєсь життя – добровольці мали суттєво вищі показники ($M = 2,40$), ніж мобілізовані ($M = 1,40$), відмінність є статистично значущою ($t = -3,19$; $p = 0,01$).

Речі, що суперечили особистим цінностям – добровольці мали вищі показники ($M = 1,40$ проти $0,73$ у мобілізованих). Відмінність наближається до значущості ($t = -2,05$; $p = 0,06$).

Також помітні, проте не значущі відмінності за такими пунктами. Виживання в разі загибелі інших: добровольці відчували більше провини за те, що вижили ($M = 4,40$), але через велике стандартне відхилення ($SD = 8,76$) ця різниця є статистично незначущою ($p = 0,42$). Зміни через велику кількість смертей: добровольці знову демонструють вищі значення ($M = 2,00$ проти $0,90$), але $p = 0,12$, що показує відсутність статистичної значущості. Почуття зради цивільними особами: добровольці більше повідомляли про почуття зради цивільними ($M = 1,60$), ніж мобілізовані ($M = 0,83$), однак різниця статистично незначуща ($p = 0,22$).

Чинники без суттєвих відмінностей – у таких сферах, як участь у помсті, зустріч «людяного ворога», перехресний вогонь, знищення цивільних об'єктів без потреби або жорстоке поводження з цивільними, відмінностей між мобілізованими та добровольцями не виявлено ($p > 0,5$ у всіх випадках).

Отже, добровольці в середньому переживають вищі рівні моральної травмованості, ніж мобілізовані військовослужбовці. Найбільш значущими є почуття провини за неспроможність врятувати інші життя та суперечність дій особистим цінностям. Проте через невеликі вибірки або велику варіативність даних багато різниць є статистично незначущими.

Отримані результати свідчать про важливість розроблення цільових програм психологічної підтримки саме для добровольців, зважаючи на їхню вищу моральну вразливість.

У таблицях 5 і 6 показано результати аналізу рівня авторитету посадових осіб частини у стримуванні військовослужбовців від СЗЧ. Найбільший рівень впливу традиційно мають командири рот (26,1 %) та командири частин (15,22 %), однак жоден із цих показників не є статистично значущим. Водночас значний інтерес викликає роль психолога, рівень авторитету якого має статистично значущу відмінність ($\chi^2 = 4,75$; $p = 0,03$). Військовослужбовці зі статусом УБД значно частіше виділяють вплив психолога (27,3 %) порівняно з тими, хто не має такого статусу (4,2 %). Це може свідчити про зростаючу роль

психологічної підтримки серед осіб, які пройшли бойові дії, та їхню більшу готовність звертатися до спеціалістів за допомогою.

Також варто звернути увагу на роль заступника командира роти по роботі з особовим складом, рівень впливу якого вищий у групі військових зі статусом УБД (18,2 % проти 4,2 %), хоча ця відмінність не є статистично значущою. Це може свідчити про більш персоналізований підхід до військовослужбовців із бойовим досвідом. Цікаво, що роль командирів батальйонів та їхніх заступників залишається відносно невисокою, що може пояснюватися меншою безпосередньою взаємодією з особовим складом у повсякденній діяльності.

Отже, отримані результати засвідчують важливість психологічного супроводу військовослужбовців, особливо тих, хто має бойовий досвід, що підтверджується статистично значущими показниками. Це означає необхідність посилення ролі психологів у підрозділах та їхньої активної участі у профілактиці дисциплінарних порушень.

У таблиці 6 показано результати аналізу авторитетності посадових осіб у контексті їхнього впливу на стримування військовослужбовців від СЗЧ. Жоден з показників не має статистично значущих відмінностей. Це свідчить про те, що рівень впливу командного складу загалом є рівномірним серед різних категорій військовослужбовців, без суттєвих коливань залежно від їхнього статусу (контрактники, мобілізовані, добровольці).

Водночас певні тенденції все ж можна виокремити. Контрактники частіше за інших визнають авторитет командира частини (28,57 %), що може бути пов'язано з їхнім довгостроковим перебуванням у військовій структурі та глибшим розумінням субординації. Натомість мобілізовані військовослужбовці найчастіше визначають вплив командира роти (29,41 %), що може безпосередньо пояснюватися тіснішою взаємодією на рівні підрозділів. Цікаво, що добровольці відносно рівномірно розподіляють свій вибір між різними посадовими особами, проте серед них відсутні ті, хто виділяє вплив психолога.

Незважаючи на відсутність статистично значущих відмінностей, результати можуть показувати важливість адаптації системи управління та підтримки військовослужбовців, зокрема через посилення ролі психологів та роботи командирів із різними категоріями особового складу.

У процесі аналізу відповідей військовослужбовців щодо осіб, які могли б утримати їх від СЗЧ, було виявлено, що ключову роль у цьому питанні відіграють сімейні зв'язки. Більшість респондентів згадали дружину, дітей та інших близьких родичів як осіб, здатних вплинути на їхнє рішення. Це підтверджує, що особисті соціальні зв'язки мають важливе значення для морально-психологічного стану військових, що корелює з попередніми дослідженнями у сфері військової психології.

Водночас помітною є тенденція низької довіри до військового командування, оскільки значна частина респондентів заявила, що ніхто не зміг би їх утримати від СЗЧ. Це свідчить про слабку комунікацію між командним складом і підлеглими, а також про недостатню ефективність психологічної підтримки. Лише окремі військовослужбовці зазначили медичного працівника як потенційний стримувальний чинник, що може свідчити про нерозвиненість системи соціально-психологічної роботи у військових підрозділах.

Крім того, деякі відповіді свідчать про наявність системних проблем, таких, як фізичний і морально-психологічний тиск, а також неналежне медичне забезпечення. Один із військовослужбовців підтвердив, що уникнути СЗЧ він міг би за умови відсутності насильства та своєчасного проходження військово-лікарської комісії. Це засвідчує необхідність реформування внутрішньої системи підтримки особового складу, зокрема підвищення рівня довіри до командування, вдосконалення психологічної допомоги та забезпечення справедливого ставлення до військових.

Висновки

Аналіз показників моральної травми не виявив статистично значущих відмінностей між військовими зі статусом УБД і без нього, а також між контрактниками та мобілізованими, що свідчить про несистемний характер впливу формального бойового досвіду на рівень моральної ушкодженості. Водночас добровольці демонструють істотно вищі значення за окремими показниками, зокрема почуттям провини за неможливість урятувати інших та участю в діях, що суперечать особистим цінностям. Виявлені відмінності окреслюють підвищену моральну вразливість добровольців та ускладнення їхнього морального стану через більш інтенсивний або ціннісно конфліктний характер воєнного досвіду.

Оцінка авторитетності посадових осіб для стримування СЗЧ показала, що найбільший вплив мають командири рот і частин, однак лише роль психолога є статистично значущою й виразнішою серед військових зі статусом УБД. Це засвідчує зростання значення психологічної підтримки в умовах бойового досвіду та обмежену ефективність командирської ланки в попередженні СЗЧ. Додатково виявлено низьку довіру до командування та провідну роль сімейних зв'язків як чинника стримування, що означає необхідність посилення комунікації, удосконалення системи соціально-психологічної роботи та впровадження диференційованих психопрофілактичних програм з урахуванням категорії служби і характеру бойового досвіду.

Загалом отримані результати підтверджують, що ефективно попередження СЗЧ вимагає системної роботи у трьох напрямках: налагодження комунікації між командуванням і підлеглими, створення дієвої системи психологічної підтримки та врахування особистісних і соціальних потреб військовослужбовців у процесі служби.

Список використаних джерел

Від початку вторгнення в Україні відкрили понад 230 тисяч справ за СЗЧ та 53 тисячі – за дезертирство. (2025, Жовтень 28). Слово і діло. <https://www.slovoidilo.ua/2025/10/28/infografika/suspilstvo/pochatku-vtorhnennya-ukrayini-vidkryly-230-tysyach-sprav-szch-ta-53-tysyachi-dezertyrstvo>

У 4 рази збільшило справ про СЗЧ за рік. (2025, Листопад 14). Оpendatabot. <https://opendatabot.ua/analytics/awol-2025>

Gladkova, Y. O., Filonenko, V. M., & Shcherbakova, I. V. (2024). Moral Damage as a Factor of Criminogenic Behavior in Military Personnel. *Bulletin of Criminological Association of Ukraine*, 33, 3, 804–817. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.76>

Kyriakidis, M. (2025). Fugitives of War: Desertion, Defection, and Military Disobedience in the Greek Army (1821–1949). *ISRG Journal of Arts, Humanities & Social Sciences*, III (I), 449–460. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14856360>

Tabeshadze, N., Larsson, G., Ohlsson, A., & Nilsson, S. (2025). Assessment of moral injury and PTSD in active-duty personnel and veterans in Ukraine: a scoping review. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*, 11(1), 81–98. <https://doi.org/10.1108/JCRPP-01-2024-0005>

References

Gladkova, Y. O., Filonenko, V. M., & Shcherbakova, I. V. (2024). Moral Damage as a Factor of Criminogenic Behavior in Military Personnel. *Bulletin of Criminological Association of Ukraine*, 33, 3, 804–817. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.76>

Kyriakidis, M. (2025). Fugitives of War: Desertion, Defection, and Military Disobedience in the Greek Army (1821–1949). *ISRG Journal of Arts, Humanities & Social Sciences*, III (I), 449–460. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14856360>

Tabeshadze, N., Larsson, G., Ohlsson, A., & Nilsson, S. (2025). Assessment of moral injury and PTSD in active-duty personnel and veterans in Ukraine: a scoping review. *Journal of*

Criminological Research, Policy and Practice, 11(1), 81–98. <https://doi.org/10.1108/JCRPP-01-2024-0005>

U 4 razy pobilshalo sprav pro SZCh za rik [The number of AWOL cases increased fourfold over the year]. (2025, November 14). Opendatabot. <https://opendatabot.ua/analytics/awol-2025> [in Ukrainian]

Vid pochatku vtorhnennia v Ukraini vidkryly ponad 230 tysiach sprav za SZCh ta 53 tysiachi – za dezertyrstvo [Since the beginning of the invasion, more than 230 thousand AWOL cases and 53 thousand desertion cases have been opened in Ukraine]. (2025, October 28). Slovo i dilo. <https://www.slovoidilo.ua/2025/10/28/infografika/suspilstvo/pochatku-vtorhnennya-ukrayini-vidkryly-230-tysyach-sprav-szch-ta-53-tysyachi-dezertyrstvo> [in Ukrainian]

Summary

FEATURES OF MORAL INJURY IN MILITARY PERSONNEL AS A FACTOR IN AWOL AND AN ASSESSMENT OF THE CAPABILITIES OF MILITARY UNIT OFFICIALS FOR PSYCHOLOGICAL PREVENTION

Marharyta Holovina,

National Academy of the National Guard of Ukraine

Introduction. *The article examines the phenomenon of unauthorized leaving of military units (AWOL) in the context of the ongoing war and analyses moral injury as a potential psychological factor associated with this behavior. The study is based on current empirical evidence and addresses the lack of systematic data on how moral trauma relates to disciplinary violations among Ukrainian military personnel. The research is grounded in contemporary international and national findings on moral injury, highlighting its cognitive, emotional, and behavioral manifestations.*

Purpose of the article. *The purpose of the article is to identify the features of moral injury among servicemen who committed AWOL and to assess the perceived capacity of military unit officials to prevent such behavior through psychological and organizational influences.*

Materials and Methods. *The study involved 46 servicemen of the National Guard of Ukraine with different service categories (contracted personnel, mobilized soldiers, volunteers) and varying combat experience. A comprehensive author-developed questionnaire and the Moral Injury Questionnaire (MIQ-Q, Military Version) were used to assess moral injury indicators across cognitive, emotional, and behavioral dimensions. Comparative statistical analysis was conducted to determine differences between groups according to combat status and service category, and chi-square tests were used to assess the perceived authority of military officials in preventing AWOL.*

Results. *The findings indicate no statistically significant differences in overall moral injury levels between servicemen with and without combat experience, as well as between contracted and mobilized personnel, suggesting that formal participation in combat does not independently determine moral trauma among individuals who committed AWOL. Volunteers demonstrated higher levels of moral injury across several indicators, particularly guilt for the inability to save others and participation in actions contradicting personal values, with some differences reaching or approaching statistical significance. The assessment of preventive influence showed that commanders were generally viewed as moderately influential, while the role of military psychologists demonstrated the only statistically significant difference, with higher perceived authority among participants with combat experience. Responses also emphasized the major importance of family ties and revealed a low level of trust in the command structure.*

Conclusions. *The results demonstrate that moral injury among servicemen who committed AWOL is shaped by a combination of individual, situational, and service-related factors rather than*

by combat experience alone. Volunteers emerge as a group with heightened moral vulnerability, requiring targeted psychological interventions. The data underline the need for strengthening psychological support systems, improving communication within military units, and enhancing the preventive role of military psychologists to reduce the risk of AWOL and address moral trauma more effectively.

Keywords: *servicemen; unauthorized leaving of military units; professional motivation; value-meaning sphere; attitudes; mindsets.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.11.2025